

Személynevek Órimagyarósdon az 1940-es évek elején

1. Három-négy évtizeddel ezelőtt sokat foglalkoztam néhány kis szabolcsi falu személyneveivel. A neveket részint magam gyűjtöttem, részint a megjelent szakirodalomból vettem, vagy a hallgatóim gyűjtötték. Egyik-másik községé eléggé hiányos volt, ez azonban nem zavart, ugyanis nem közlés céljából végeztem ezt a munkát, hanem anyagot akartam gyűjteni egy őrségi kisközség névanyagával való összehasonlításához.

A szabolcsi községek megvizsgált névanyagában nagyon sok volt a hasonlóság. Mindegyik községben jellemző volt az azonos családnevek nagy száma, amelyek elkülönítésében a keresztnemeknek alig jutott szerep, hiszen a férfiak mind Andrások, Istvánok, Jánosok, Józsefek voltak, a nők a Mária, az Erzsébet, az Ilona, a Júlianna nevek valamelyikét viselték. A mindennapi nyelvhasználatban szinte fontosabbak voltak ezeknél a megszólításban és az emberek megkülönböztetésében a becenevek és a ragadványnevek. A ragadványnév különösen az olyan helyeken volt sok, ahol gyakori volt az azonos családnév és keresztnév. A ragadványnevek nagy része megtartotta csúfolódó jellegét, mások azonban szinte teljesen közömbös hangulatú megszólító névvé váltak. A külső és belső tulajdonságok, az illető szavajárása, kedvenc időtöltése, személyével történt valamilyen érdekes esemény, a lakóhelyének környezete stb. a ragadványnevekben szinte mind előfordulnak, s utalnak egy-egy személynek a falu lakosai között elfoglalt helyére.

2. A negyvenes évek elején a névtudomány korántsem volt annyira előtérben álló tudományág az egyetemeken és a főiskolákon, mint napjainkban. A nyelvtörténetben előkerülő neveket megmagyarázták ugyan, ezek eredete szóba került, de sem a földrajzi nevekkal, sem a személynevekkel részletesen és rendszeresen nem foglalkoztak. Így gyakran kerültem egyetemi hallgatóként kényelmetlen helyzetbe a szünidőkben az otthoni barátok körében. A falunk személynevei különösen érdekelték egy időben őket. Már elkezdődtek a nehézségek akkor, amikor maga a név és a funkciója került szóba. Szerintük a faluban egy nevet csak egy embernek lehetne viselni, Órimagyarósdot pedig ebben az időben a *Biczó*-k és a *Kovács*-ok falujának hívták, mert a falu lakóinak majdnem egyharmada e nevek valamelyikét viselte. Hogyan lehet ilyen körülmények között el-

igazodni, hogy lehet a faluban az embereket megkülönböztetni? Baráti körömmnek ezt a jogos aggodalmát igazolta egy érdekes esemény. Egyik beszélgetésünk idején megjelent a faluban egy kerékpáros idegen fiatalember, aki *Biczó Kálmán*-t kereste. Mi ilyen nevű embert nem ismertünk. Csak amikor elmondta, hogy a falu leventeparancsnokát keresi, akkor jöttünk rá, hogy *Hegyi Kálmán*-ról van szó. Ugyanis azt a Biczó-családot, amelyhez Biczó Kálmán tartozott, a faluban *Hegyiék*-nek hívták, és ezen a néven ismerték. A házuk ugyanis a faluból Viszákra kivezető út elején, a falu legmagasabb pontján állt. Persze a többi Biczó is elkülönült valamilyen ragadványnévvel. A Biczók egy másik csoportját alkották azok, akiknek *Vas* volt a ragadványnevük. Nem deríthető ki ma már, hogy ez a név a falurész nevéből, a *Vas-part*-tól származik, vagy pedig a *Vas-part* kapta a lakóitól a nevét. Valószínűleg a *Vas* nevet valamelyik ősök viselhette, vagy valamelyik elődek lehetett vassal kapcsolatos foglalkozása. A Biczók egy következő csoportja a *Csicsa* melléknevet hasonlóképpen egyik nagyszülőtől örökölte. Több Biczó-család is viselte a *Má*-t ragadványnévként. *Mál* a dombok napos, déli oldalának a megnevezése hazánk több vidékén is. A falu nyelvjárásában a szóvégi rövid *l* hang elmarad, a többes számú alakokban azonban hézagpótló hangként újra megjelenik. Néhány családtag neve a falusi kiejtés szerint: *Bico Má Jóska*, *Bico Má Péter*, *Bico Má Böske*, a család legöregebb, István nevű tagja *Bico Má Csicsó*, — a család neve: *Bico Mál-ék*. Egy egyéni ragadványnevet is említek a Biczó családból: *Tunyok*-nak azért nevezték az egyik családtagot, mert gyermekkorában így ejtette ki beszédhibája folytán a *szűnyog* szót.

Jóval egyszerűbb volt a *Kovács*-ok elkülönítése. Ennek pedig az volt az oka, hogy közülük a legtöbbször a földművelésen kívül volt valamilyen foglalkozása, valamiféle falusi társadalmi megbízása is, s emlegetésükkor a nevük helyett ezt használták: *Kádár* (Kovács Kálmán helyett), *Harangozó* (Kovács Sándor helyett) stb. Egyébként másoknál is szívesen használták a családnév helyett a foglalkozásnevüket. Ilyenek: a *Pap*, a *Tanító*, a *Mezőőr*, a *Jegyző*, a *Kocsmáros*, a *Tűzoltóparancsnok*, a *Kovács*, a *Vadőr* stb. A családjukat a szó többes számával nevezték meg: a *Tanítóék*, a *Kocsmárosék*. A Kovácsok megkülönböztetésében is fontos szerepe volt a házuk helyének. A Hegyhátszentjakabra vezető útnak a faluból közvetlenül kivezető részén három Kovács család is lakott. Ezek voltak a *Parti Kovácsok*. Más Kovács családoknak a megkülönböztetése a családfő becenevével történt, például *Kovács Petiék*, *Kovács Csicsóék*, vagy valamelyik anyaiági rokon nevével nevezték, például Orbán Józsefnéről hívták az egyik Kovács családot *Orbánék*-nak.

Természetesen nemcsak a Biczók és a Kovácsok kaptak megkülönböztetésül ragadványnevet. A *Kósik*-ok, a *Szakály*-ok, a *Pas*-ok, a *Péter*-ek és mások megkülönböztető nevében is igen gyakran valamelyik nőági ős neve szerepel, vagy az *ifjabb*, illetve az *öreg* szó. Külső tulajdonságra utaló név mindössze három

volt: *Fékaru* (félkarú) — Péter Pista, *Féllábu* (féllábú) — Lákics János és *Görbenyaku* — Pas Sándor.

Nagyon sok volt a ragadványnév a faluban, s a falu lakói általában ezen a néven ismerték egymást. A hivatalos nevük megismerése a 30-as évek végén, a 40-es évek elején kezdődött meg. Ebben az időben rendelték el a kötelező gabona-beszolgáltatást, s az ezzel együtt kiadott adminisztrációs papírok nagy mértékben hozzásegítették az embereket, hogy megismerjék egymás hivatalos, valódi nevét. A falu ragadványnevei — szemben a szabolcsi kis települések névanyagával — soha nem sértettek, bármikor használhatók voltak, hiszen a viselőjük a faluban elfoglalt társadalmi helyzetére, lakóhelyére vagy őseire utaltak. Ezért is voltak viszonylag hosszú életűek.

3. Számba vettük a faluban használt keresztnéveket is. Nagyon megdöbbenett először az, hogy a község 550 lakosa 41 női néven és 29 férfinéven osztozott. A nevek eloszlása nagyon egyenetlen volt. A férfinévek közül első helyen a *Ferenc* név állt. Azzal a jelenséggel, hogy a *Ferenc* az első, semmiféle névgyakorisági listán nem találkoztam. Igaz, a második helyen álló *István* alig maradt el mögötte. Sem akkor, sem később nem tudtam kideríteni e két név nagy népszerűségének az okát. Őket — meglehetősen lemaradva — követte a *János*, a *József*, a *Kálmán*, a *Gyula*, a *Sándor*, a *Géza*, a *Péter* és a *Mihály*. Egyéb férfinévek egyszer vagy kétszer fordulnak csak elő. Azok a mai névgyakorisági listákon vezető nevek, amilyen a *László*, a *Zoltán*, a *Zsolt*, a *Tamás* stb. szinte ismeretlenek voltak. A *László* nevet mindössze e sorok írója viselte ebben az időben.

Ha valakit emlegettek, a ragadványnevével együtt a legtöbbször a keresztnévét sem hagyták el. Sokszor a keresztnév becéző alakját használták. A sok és változatos becenév színesítette ezeket a neveket. A Ferencek kiskorukban *Feriké-k* vagy *Feri-k* voltak, később *Ferkó-k*, idősebb korukban *Franci-k* vagy éppen *Frankó-k* (nem régen zajlott le a spanyol polgárháború). Az Istvánok *Pistiké-k*, *Pityu-k*, *Pistá-k*, *Istók-ok* vagy *Csicsó-k* voltak. Őrimagyarósdon a *Csicsó* becenévnek igen kedves csengése volt, hiszen minden öreg István megszólítása *Csicsó bácsi* volt. Több helyen az országban a fiatalabb Istvánokat is becézték e névvel, de ennek kissé gunyoros hangulata volt már. A többi férfinév becézésében nemigen tértek el az országosan megszokott változatoktól. A gyerekek nyelve azonban jóval gazdagabb az egyes nevek becéző változatainak a használatában. A sok változat az iskolában keletkezett.

A nőnevek közül a faluban a 40-es évek elején a *Mária*, az *Erzsébet*, a *Julianna* nevet viselték a legtöbben, de nem olyan mértékű az elsőbbségük, mint a férfiaknál a *Ferenc*-nek és az *István*-nak. Sok volt az *Anna*, a *Borbála*, az *Elvira*, az *Irén*, az *Emma*, a *Franciska*, a *Gizella*, az *Ilona*, az *Irma*, a *Margit*, az *Olga*, a *Rozália* és a *Teréz* nevű lány; asszony. A becenevekben itt igen nagy volt a változatosság, s szinte minden változat élt is, és színesítette a névhasználatot ott-

hon, az iskolában, a társaságban. A Máriák többnyire *Mari-k, Mári-k, Maris-ok, Mariská-k, Márcsi-k* vagy *Marczá-k* voltak, az Erzsébetek *Erzsi-k, Erzsók-ok, Bözsi-k, Böské-k. Rozi, Rozika, Rozál, Reza* volt a Rozáliák beceneve, minden Karolina *Lina* volt. A *Reza* névvel becézték a Rozálián kívül a Terézt és az Erzsébetet is. Feltűnő azonban az, hogy milyen sok névnek nem volt becéző változata. A férfinevek közül csak néhánynak (*Ernő, Kálmán*), a női nevek között azonban elég nagy ezeknek a száma: *Aranka, Elza, Elvira, Irén, Irma, Lenke, Matild, Vilma*. Az *Éva* név annyira szokatlan volt, hogy amikor egy Éva nevű asszony került a faluba, a gyerekek a nevével csúfolták. A csúfolódás okához valószínűleg hozzájárult a vezetékneve is (*Piros Éva*). Sok névről akkor azt hittük, hogy falusias, paraszti jellegű név, holott a városokban már polgári névnek számított (*Irén, Szidónia, Vilma, Irma, Zsófia*). Azt is érdemes megjegyezni, hogy voltak olyan becenevek, amelyekkel állatokat neveztek meg, ezért alapnevüket nemigen adták keresztnévként gyermekeiknek (*Bandi, Gyuri, Mici, Kati, Micus, Lidus* stb.).

4. Az egyes településeken mások a névadási szokások, ebből kifolyólag különböznek a névadási rendszerek. Mások a ragadványnevek és használati szokásaik, az egyes nevek becéző változatai is sokban különböznek, de a legnagyobb a különbség a keresztnévek kiválasztásában. Nagy szerepe van ebben a szülők és nagyszülők nevének, általános műveltségének, esztétikai érzékének, a társadalmi réteghez való tartozásának, de leginkább az általános névdivatnak.

A falum neveinek 50 évvel ezelőtt így festett a rendszere. Az olvasó e dolgozatban számszerű adatot alig talál, ami a nevekről írt dolgozatoknak szinte nélkülözhetetlen része. De én nem akartam többet, csak bemutatni egy kis őrségi község 50 évvel ezelőtti névadási szokásait abból az időből megmaradt feljegyzéseim alapján.

BACHÁT LÁSZLÓ